

HAYDİLERDE

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin en verimli şairi Fazıl Hüsni Dağlarca'nın ölümünün 9. yılında daha evvel yayınlanmamış 1552 şiirinden oluşan yeni şiir kitabı Haydi 2 adı altında yayınlandı.¹ 1968 yılında yayınlanan Haydi isimli şiir kitabına koşut özellikteki yapıt Dağlarca'nın yaklaşık 75 yıllık poetikasının özeti niteliğinde. Yapıttaki şiirler tematik konu çeşitliliği, dil kullanımı ve poetik tercihler özelinde Haydi 2'yi Dağlarca külliyyatında farklı bir konuma yerleştirmekte. Cemal Süreya'nın Dağlarca'nın poetikasını Sezgi Dönemi ve Akıl dönemi olarak birbirini takip eden iki evrede tanımlaması göz önünde bulundurulduğunda Haydi 2'deki şiirlerin her iki damardan da beslendiği ve kendi özerk alanlarını yarattıkları öngörülebilir. Her iki Haydi kitabında bulunan toplamda 2795 dörtlükten oluşan şiir verimi, Dağlarca'nın her biri farklı tema özelinde yazılmış evvelki şiir betiklerinden farklılık göstermektedir. Fazıl Hüsni Dağlarca'nın 100'den fazla şiir betiği içerisinde Havaya Çizilen Dünya ve Haydi (1968) kitapları dışında kalan tüm yapıtları belirli bir konu özelinde yazılmış eserlerdir. Haydi ve Haydi 2 özelinde ele alındığında kitaplarda görünen bütünlük tematik bir bütünlükten ziyade biçim özelinde bir benzerliği ifade etmektedir. Şiirlerin tamamı dörtlük olarak kaleme alınmıştır. Tematik bütünlükten ziyade tematik çeşitlilik gözlemlenir. Dağlarca bir şiirin başarılı olması için iki ana varlığı taşıması gerektiğini açıklar; içtenlik ve imgelem.² (*Öte Yan*) *Uğraşa uğraşa yendim anlamı / İşte geçtim / Ardına / Sözcek'lerin*. İçten olma hali Dağlarca'nın kendine özgü anlatımı ve şiiri ortaya çıkarış şekli ile tanımlanabilir. Dağlarca'nın imgelem vurgusu, içtenlik hali ile koşut olarak türettiği kendine has sözcükler ve imge dünyası ile eş niteliktedir. (*Gizli Açıklama*) *Okuyamaz / Kimse bütün yapıtlarımı / Kimse sözcüklerimde bencileyin / Yaşayamaz*

Dağlarca'nın haydileri iki farklı ölçek arasında damar bulmaktadır; mikrokozmos ve makrokozmos. En küçük ölçek özelinde Dağlarca insan ile bütünlenen dünyaya ait olanları şiiri konu etmektedir. Ölçek büyüdükçe ve evren özeline erdikçe şiirdeki sezgisel yorumlamalar ön plana çıkmaktadır. Dağlarca haydileri bir nevi felsefe yapma, doğayı ve varlığı açıklama aracı olarak da yorumlamaktadır. Eski Yunan'da olduğu gibi şiir ve edebiyat felsefe üretmede önemli bir imkan yaratmıştır. Şiir aracılığı ile nesnelere ve diğer canlılar dile gelme olanağına erişmiştir; Dildeki Bilgisayar isimli kitabının önsözünde Dağlarca klasik Yunan edebiyatının önemli yapıtlarından Cicero'nun Yaşlı Cato'suna göndermede bulunarak edebiyat aracılığı ile varoluşu tanımlama imkanını yorumlar.³ Haydiler özelinde Dağlarca; varlığı, nesnelere, diğer canlıları ve evreni tanımlama,

kendince adlandırma düzlemi sağlar. *(Duyduğum) Tek kanatlı kapı / İki kanatlıya der ki: / Yarınız açık sizin / Yarınız kapalı.* Dağlarca 1972 tarihinde gerçekleştirdiği söyleşisinde haydileri kişinin hangi durumda olursa olsun ona yeniden kendi mutluluğunu duyurmak, mutlu kılmak ve yaşama sevinci vermek amacıyla kaleme aldığını dile getirir.⁴ Bu doğrultuda Dağlarca 1968 yılında yayımladığı ilk cilt haydilerde toptan bir karamsarlık bulunmadığını ve dörtlüklerinde kendi ifadesiyle bitmez tükenmez bir mut varolduğunu savunur.⁵

HAYDİ / HAİKU: DAĞLARCA MİNYATÜRLERİ

Minyatür; bir şeyin belirli bir ölçüğe göre küçültülerek yapılmış kopyası anlamına gelmektedir. Minyatürler bir nevi yoğunlaştırılmış birimleri tarif eder ve tutumluluk mantığı (kelime özelinde) ile yapılır. Dağlarca'nın haydileri de gerek biçim, gerekse anlam bağlamında öze indirgenmişlerdir. Kelime kullanımında mutlak tutumluluk gösterilmiştir. Haydiler bu özellikleri bağlamında bir nevi minyatürleştirilmiş şiirlerdir. Dağlarca önerdiği bu kısa şiir türünü gerek dil, gerekse tema özelinde sübjektif akıl yürütmeler sonucu kendine özgü bir bütünlüğe erdirmiş ve bu doğrultuda binlerce haydi üretmiştir. Dağlarca kısa şiir türünü evrensel boyutta yorumlamaktadır; *“Çağın ilerlemesiyle biçim bakımından şöyle bir şiir türünün de ister istemez ortaya çıkacağını umuyorum. Kısa şiir türü. Bu duyarlıkla Haydi'lerimi, dörtlüklerimi yazıyorum. İstiyorum ki; kitabımın amacıdır bu, kişi sinemaya giderken, sayrısına giderken, maça giderken, hangi yaşamasında olursa olsun, sabahleyin o kitabı açıp bir dörtlük okusun, gitsin. O dörtlük ona o günün yaşama sevincini yeniden versin.”*⁶

Haydi kelimesi ses özelinde haiku kelimesini anımsatmaktadır. Haiku farklı kültürlerden şairleri etkilemiş, japon edebiyatı kökenli bir dünya şiiri. 5,7,5 hece ölçüsünde 3 dizeden oluşan haiku'larda uyak bulunmamaktadır. Haydi ile haiku arasındaki benzerlik her iki şiir türünün de kısa ve az sayıda mısra ile biçimlenerek anlamı en az sayıda kelime ile aktarma çabaları özelinde pekişmektedir. Dağlarca kendi haydileri ile haikular arasında kurulan benzerliklere itiraz anlam özelinde etmektedir; *“Bütün gereksizliklerden soyutlanmış bu dörtlükler kimilerince Japon haikularına benzetilmişse de, yanılıdır dedikleri. Haikular yüzeydeki anlatımlardır. Suluboya resimlerine benzer. Dağlarca'nınkiler imgeyle - çeşitli derinliklerle - sanki yağlıboya birer resim. Haydi'de söylenmek istenen, kişiyi ne durumda olursa olsun (aldanmış, yoksul, mutsuz, umutlu, bir işe yeni başlayan...) sevince “Haydi” diye seslenerek çağırılmaktadır”*⁷

HAYDİLERDE YAPI

Dağlarca'nın haydileri dörtlüklerden oluşmaktadır. Dizelerde kelime tutumluluğu ön plandadır. Dizeler mümkün olduğunca kısa olarak kurgulanır. Kimi zaman dize tek kelime ya da heceye kadar indirgenir. *(Duyurma) Ses kuşları / Bu dörtlükler / Özlem / Gölgelemleri onların.* Haydilerde şiir başlıkları sözcük olarak azaltılmış şiirin temasını tamamlamada ipucu olarak görülebilir. Bir taraftan şiirdeki anlamı tam olarak yansıtırken en az sayıda sözcük kullanımı sağlanabilmesi için başlıklar bir imkan olarak değerlendirilmiştir. *(Anlam Dağı Kavakları) Şu dörtlükler / Ben yaşarken bana*

benzeyecek / Ben ölür ölmez / Tanrı'ya. Dağlarca'nın dörtlükleri mâni, koşma gibi halk şiiri dörtlükleri ile mukayase edildiğinde başat farklılık uyak kullanımının geri plana itilmiş olmasıdır. Halk şiiri dörtlükleri büyük oranda uyak ve kimi zaman da hece ölçüsü üzerine kurulu iken haydilerde uyak zaman zaman başvuru bir seçenek halini alır. Dağlarca haydilerde aktarmayı amaçladığı düşünceyi ön plana çıkararak biçime ulaşmayı yeğlemiştir. *(Onlara) Şu dörtlükleri yazarken / Konar masama bütün eski ozanların kuşları / Derler ki neler uçuruyorsun yine / Nerelere gittin geldin de bakalım.* Dağlarca kaleme aldığı bir çok haydide dörtlüklerin nasıl yazıldığına dair metaforik anlatımlara da başvurur ve bir nevi şiir içinde şiir tanımlar; *(Haydi'lerde) Bir dörtlük / Bütün günlere uymalıdır / Uzayın / Bütün yıldızlara uyması gibi.*

İMKAN OLARAK İKİLEM

Dağlarca kaleme aldığı yüzlerce haydide ikilemleri şiiri ortaya çıkarmada imkan olarak değerlendirmiştir. Mantıksal yorumlamalarda sebep sonuç ilişkisi tersine çevrildiğinde farklı anlamsal bakış açıları belirlemektedir; *(Kazanmak) At koşar yüreği ağzında / Birinci / Olur / Sırtına binen. (Ev'li) İnsanlar evlerine girerlerken / Evleri girer insanların içine / Evleri uyur / İnsanların içini.* Ortaya konulan yeni bakış açıları kendi diyalektik yorumlarını da beraberinde taşımaktadır. Gerçeklik sorgulandıkça yeni sübjektif gerçeklikler belirir ve anlam, ikilem vasıtası ile çoğaltılır; *(Eksik Olan) Ağılda / Akşam yoklaması: / Çoban koyunlarını sayar / Koyunlar çobanı sayar tek tek.* Dağlarca haydilerde ikilemleri dile getirirken düşünen özne olarak da ikinci bir ben ortaya koyar. İkinci ben ile yaşanan diyaloglar yaşanan ortak gerçekliğin farklı açılardan dile getirilmesine imkan verir; *(Yokluşumla Yatmak) Konuk olduğumu duyuyorum / Geceleyin yatağımda / Duyuyorum birini konuk ettiğimi / Yatağımda sanki soğumuş.* Dağlarca 'konuk ettiği' ikinci ben ile iki ayrı şair, iki ayrı düşünür konumuna geçmektedir. *Anaokulunda Sayılar* isimli dörtlükte Dağlarca bu durumu "Kendinle ikisindir" dizesi ile tanımlar. Birbirleri ile diyalog haline geçen 'ben'lerden yeni haydiler doğar; *(Tanrı'yla Ben) O / İşinin ozanı / Ben Tanrısıyım / İşimin.* Kıskanç isimli haydide Dağlarca "İçimde biri daha var" yorumunda bulunur ve önerdiği çoğul söylemi vurgular. Tek bedende var olan iki farazi özne paralelinde karşıklığı ve karşıtlığı dile getirir; *(Yol Çatağı) İki us var / Başımda / Biri olduğum / Biri olmadığım.*

Dağlarca ikilemlerin dışında karşıt kavramları kullanarak da haydiler kaleme almıştır. Anlam olarak birbirlerinin zıttı olan kavramlar yan yana getirildiklerinde belirtmeye başlayan gerilimden şiir ortaya çıkmıştır. *(Altın Gece) Parıl parıl doludur / Yatağımın / Boşluğu / Senin yokluğunla. (Tanrı'ya Doğru) İki yarışta koşuyorum hep / İki yarışta koşacağım hep / Diriler yarışında hep / Ölüler yarışında hep.* Dağlarca 1552 şiirlik ikinci Haydi cildinde birçok zıtlığı kavramsallaştırarak şiire ulaşmayı yeğlemiştir; büyük x küçük, gece x gündüz, yaradılış x ölüm, kadın x erkek, yaşlı x çocuk, yer x gök, ölü x diri, iç x dış, güzel x çirkin, aydınlık X karanlık, eski X yeni, ak X kara, soyut X somut, dolu X boş, az X çok, geçmiş X gelecek, dev X cüce vb. *(Tartışmak) Tartıştır gerçeği / Kimin devleri kiminkiyle / -Daha yakından bakınız: / Kimin cüceleri kiminkiyle.*

DAĞLARCA SÖZLÜĞÜ

1968 ve 2017’de yayınlanan her iki Haydi cildinde de tüm şiirler ilk dizelerinin başlangıç harfleri baz alınarak alfabetik şekilde sıralanmıştır. Dağlarca şiir isimlerinden ziyade dize başlangıçlarını esas almayı yeğlemiştir. Şiirlerin alfabetik sıraya göre düzenlenmiş olmaları haydi ciltlerini bir nevi şiir sözlüğü haline getirmiştir. Dağlarca çoğu dörtlükte şiir türettiği temayı ilk dizenin ilk kelimesi olarak kullanmıştır. Bu sayede haydiler tematik olarak da düzen içerisine alınmışlardır. Dağlarca diğer şiir kitaplarında olduğu gibi haydilerde de kendine özgü sözcükler türetmiş ve kelime oyunları ile türkçeye yeni sözcükler kazandırmıştır. Dağlarca kendine has sözcükleri iki şekilde türetmiştir; ham kelime gövdesine ek alarak meydana gelen sözcükler ve iki kelimeyi birleştirerek meydana gelen sözcükler. Uyumculuk / Akarkenlik / Isınık / Evrenlik / Karanlıksızlık / Severlik / Eskillik / Uyandırım / İnançma / Varlanma / Evrencil / Yıldızlanma / Görkemcek / Ötmüşlük / Güncük / Sevindirce / Şaşmalık / Ayıcıl / Yakınılmak / Ekmeklenmek / Akarlık / Olabilirlerde / Ayısıl / Yeryüzüdeş / Nerelerce / Isıdaşlık / Karşılı gibi kelimeler Dağlarca’nın ikinci Haydi cildinde ekler yardımıyla türettiği kelimelere bazı örnekler. Dağlarca haydilerde anlam olarak farklı kelimeleri bitiştirerek yeni anlamlar, yeni sözcükler önermiştir: Uykukent / İçaydınlık / Gecesayarı / Taşgörölmek / Mutaydınlık / Yeraydınlık / Kuşkondu vb. Gerek şiirlerin alfabetik şekilde sıralanması gerekse onlarca yeni kelime kullanımı özelinde haydiler Dağlarca’nın bir nevi şiir sözlüğü olarak yorumlanabilir.

Dağlarca’nın hemen hemen tüm şiir betikleri belirli bir tema üzerine kaleme alınmış eserlerdir. Haydilerde ise tek bir tema yerine gerek sezgisel gerek maddesel dünyaya ait farklı temalar üzerine dörtlükler bulunmaktadır. Dağlarca belirlediği temalar üzerine kimi zaman peş peşe onlarca haydi kaleme almıştır. Haydi 2 cildinde Dağlarca’nın en çok şiir ürettiği temalar; Doğum, Çocuk, Yeryüzü, Gökyüzü, Evren, Beden, Ülkeler, Ağaç, Ölüm ve Tanrıdır. Bu temalar özelinde kimi zaman haydiler aforizma halini almaktadırlar. Dağlarca ele aldığı temaları kimi haydilerde bir sözlüğe ya da ansiklopediye kelime, kavram tanımlarcasına yorumlar; *(Uyku) Uyku / Gündüzdür / İçimizin / Bizim güneşi göremediğimiz yerde. (Yakınılmak) Ölülere / Neden yakarlar / Yeryüzünün / Daha öldüreceğinden.*

YENİ HAYDİLER

Dağlarca 1972 tarihli söyleşisinde iki ayrı cilt şeklinde 4000 - 5000 civarında haydi kaleme almış olduğunu belirtir.⁸ 2017’de yayınlanan ve Dağlarca’nın vefatından sonra şahsi dökümanları arasında bulunan 1552 haydinin 1972’de bahsettiği dörtlüklerin içinden derlenip derlenmediği kesin olarak bilinmemektedir.⁹ Haydi 2 adı altında yayınlanan dörtlüklerin sadece iki tanesi yazım tarihi ile ilgili ipucu içermektedir. *Bilgisayarla Sevmek* isimli dörtlüğün 1972’den çok daha sonraki bir döneme tarihlenmesi kuvvetle muhtemeldir. Dağlarca benzer temalı *Dildeki Bilgisayar* isimli şiir betiğini 1992 tarihinde yayınlamıştır. *Seni Bulmak* isimli dörtlükte Dağlarca “*Son güzdür sevmişimdir 74 yıl*” dizesini kullanmıştır. Dağlarca’nın doğum tarihi göz önünde bulundurulduğunda bu dörtlük 1988

senesine tarihlenmektedir. Bu iki dörtlük Dağlarca'nın 80'li ve 90'lı yıllarda da haydilerine devam ettiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Bugüne kadar iki cilt Şeklinde yayınlamıŐ olan 2795 haydi koca bir buzdağının su yüzeyinde görünen sadece küçük bir parŐası olabilir.

Ozan ÖZTEPE

NOTLAR

- 1) YKY 2017 yılı itibari ile Dağlarca'nın evvelki kitaplarına girmemiŐ Őiirleri 'KaŐaklar' st baŐlıđı ile yayınlamaya baŐlamıŐtır. İlk kitap Ocak 2017'de 'üç okumalı dizeler - grndğm' adı altında yayınlanmıŐtır. Haydi 2, KaŐaklar - 2 st baŐlıđı altında Temmuz 2017'de yayınlanmıŐtır.
- 2) Fazıl Hüsnü DAĞLARCA, *Kutluk'un Evindeki KonuŐma*, Doğan Kitap, 3.baskı,1999, s.32
- 3) Dağlarca, Dildeki Bilgisayar isimli kitabında "Yaşlı Cato'nun konuŐmacılara dediği gibi -konuya bağlı kal sözcükler kendiliğinden gelir- nerisi konuŐan herkes iÇin geŐerlidir" ifadesini kullanır.
- 4) Fazıl Hüsnü DAĞLARCA, *Kutluk'un Evindeki KonuŐma*, Doğan Kitap, 3.baskı,1999, s.76
- 5) Dağlarca 1972 tarihinde İbrahim Kutluk'un evinde birkaŐ arkadaŐı (Cemal Süreya, Tahsin SaraŐ, Cengiz BektaŐ) ile gerŐekleŐtirdiđi söyleŐide o tarih itibari ile yazmıŐ olduğu fakat henüz yayınlanmadığı haydilerin bir bölümünü yalnız ölüm konusunda kaleme aldığını dile getirmiştir. 2017 yılında yayınlanan Haydi 2 cildinde ölüm temalı onlarca haydi bulunmaktadır. Bu durum Dağlarca'nın 1972 senesinde yazdığını aŐıkladıđı ölüm temalı haydilerin 2017 cildine dahil edilmiŐ olabileceği varsayımını ortaya Őıkarmaktadır.
- 6) Fazıl Hüsnü DAĞLARCA, *Kutluk'un Evindeki KonuŐma*, Doğan Kitap, 3.baskı,1999, s.45
- 7) Fazıl Hüsnü DAĞLARCA, *TrkŐenin Ses Bayrağı*, (Haz: Alpay Kabacalı), Tüyap, 1.baskı,1987, s.19
- 8) Fazıl Hüsnü DAĞLARCA, *Kutluk'un Evindeki KonuŐma*, Doğan Kitap, 3.baskı,1999, s.45
- 9) YKY tarafından Haydi 2 adı altında yayınlanan 1552 Şiirin 3'nde (*ğt, İŞinin Biri, Sallanmak*) Şu Şekilde yayına hazırlayan notu bulunmaktadır: "Dağlarca bu Şiirin üstünü çizmiŐtir. Ancak Dağlarca'nın bir Şiirin üstünü çizmesi, o Şiirin yayımlanmasını istememesi anlamına gelebileceği gibi, yayımlanmasını istediği ve o Şiiri temize ŐekmiŐ olduğu anlamına da gelebilir. Bu nedenle bu Şiiri de yayımlıyoruz". Dağlarca'nın üstünü çizdiği bir Şiirin yayımlanmasını istemiŐ olduğu Şeklinde yorumlanması tartıŐmaya aÇık bir konudur.

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

YAŞAMALAR

YAŞARIM

BİR DAHA

OKUSA YAZDIĞIMI

BİRİ DAHA

FHD

YERYÜZÜ ÇOCUKLARI

*Sâir Ömer Faruk Toprak'a
Sevgi ile 3.12.1975*

BASPARMAK * GÖSTERME PARMAĞI * ORTAPARMAK
YÜZÜK PARMAĞI * SERÇEPARMAK

Ömer Faruk Toprak	
Halk Kütüphanesi	
Gösterme No.	1870
Tasın. No.	811

EK - FOTOĞRAF

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın 03.02.1975 tarihinde Ömer Faruk Toprak'a imzaladığı kitabında kaşe olarak yer alan (sağ üst köşe) Haydi ciltlerinde yayınlanmamış "Yaşamalar" isimli dörtlüğü; "Yaşarım / Bir daha / Okusa yazdığımı / Biri daha (Kaynak: Ozan Öztepe)